DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4803/74-1-9
УДК 330.3

Манн Р.В.
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3936-2677
Мартінович В.Г.
кандидат економічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри економіки та управління
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5210-3026

Mann Ruslan, Martinovych Victor
Cherkasy State Technological University

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

У роботі досліджено теоретичні засади поняття «інтелектуальний капітал» та виявлено його взаємозв'язок з інноваційним розвитком регіону. Визначено, що вагомою передумовою входження України у світовий економічний простір є формування ефективної інноваційної моделі, яка має відповідати сучасним світовим вимогам та слугувати тією важливою засадою відтворення усіх процесів економічного розвитку країни. Визначено головні чинники інноваційного розвитку регіональної економіки. Наведено термінологічний підхід до визначення поняття «інтелектуальний капітал». Проведено семантичний аналіз сутності поняття «інтелектуальний капітал» та виділено ті, які найбільш глибоко висвітлюють категоріальні аспекти цього поняття. Наведено складові інтелектуального капіталу та визначено їх внесок у регіональний розвиток. Зазначено заходи, що сприяють стійкому відтворенню інтелектуального капіталу регіонів країни.

Ключові слова: *інтелектуальний капітал, регіональний розвиток, інноваційний потенціал, ефективність, інноваційна модель розвитку.*

Постановка проблеми. За сучасних умов економічного розвитку та глобалізаційних змін у світі Україна знаходиться в процесі побудови нової, спрямованої на соціальні потреби моделі розвитку, що супроводжується структурними змінами у всіх сферах економіки. Це в свою чергу створює необхідність у впровадженні передових підходів до господарювання на регіональному рівні та розробці ефективних методів управління регіональним розвитком. Вагомою передумовою входження України у світовий економічний простір є формування ефективної інноваційної моделі, яка має відповідати сучасним світовим вимогам та слугувати тією важливою засадою відтворення усіх процесів економічного розвитку країни. Однією із першочергових проблем сучасних підприємств є їх низька інноваційна активність та відсутність достатньої вмотивованості персоналу у створенні та просуванні інтелектуальних продуктів в першу чергу, через нестабільність економічного розвитку в країні, а також існування політичних і фінансових перешкод на цьому шляху. Досягнути успіху на вітчизняному, а згодом і світовому ринку можна за допомогою реалізації пріоритетних факторів зростання інтелектуального капіталу регіонів та підвищення їх інноваційного потенціалу, що є важливою особливістю економічного зростання країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань сутності й розвитку інтелектуального капіталу займались такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як: Дж.К. Гелбрейт [1], Г. Беккер [2], Т. Стюарт [3], Г. Житченко [5], О. Бутнік-Сіверський [6], О. Кендюхов [7] та ін.

Проблеми інноваційного розвитку регіону широко висвітлюються в наукових працях. О. Снігової, Т. Далєвської, Х. Патицької, Я. Пика та ін. У своїх дослідженнях науковці наголошують на тому, що основними осередками інновацій є регіони та регіональні інституції. З огляду на існуючі наукові дослідження особливого значення набуває визначення ролі інтелектуального капіталу в основі інноваційного розвитку підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання пошуку раціональних шляхів та чинників зростання інноваційного потенціалу на засадах формування інтелектуального капіталу зали-

шається актуальним і дискусійним. Наукове обґрунтування комплексного впровадження інноваційних продуктів за рахунок формування інтелектуального капіталу регіону є сучасною науковою проблемою, вирішення якої має пріоритетне значення в сучасному економічному просторі.

Метою статті є формування сутності та значення інтелектуального капіталу як чинника зростання інноваційного потенціалу регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі трансформації та глобалізації суспільства успішний регіональний інноваційний процес становить необхідність для переходу економіки регіонів на більш прогресивний технологічний рівень. До головних чинників інноваційного розвитку регіональної економіки належать:

– наявність в регіоні підприємств, які впроваджують інновації і виробляють в достатній кількості інноваційну продукцію;

– наявність передової технологічної та дослідної бази, здатної забезпечити процес створення та реалізацію інновацій до їх впровадження у регіональну економіку;

– наявність висококваліфікованих кадрів, здатних генерувати інноваційні продукти і їх комерціалізувати для подальшого стимулювання інноваційних процесів.

Такі чинники у поєднанні з інвестиційними, фінансовими, інфраструктурними, факторами формують інноваційний потенціал регіону та спрямовують на його подальший технологічний розвиток.

Сучасні умови функціонування суспільства потребують нових підходів до підвищення ефективності діяльності підприємств, а саме: ефективного рівня управління підприємствами, прогресивних технологій та методів їх належного застосування, що вимагає підготовки інтелектуального капіталу як одного із пріоритетів інноваційного розвитку. Формування та впровадження інтелектуального капіталу на підприємствах потребує комплексних зусиль держави для подолання технологічної і організаційної відсталості більшості регіонів. Такі зусилля гальмують недостатньо розвинена науково-технічна база більшості галузей економіки, незначне фінансування науково-дослідних робіт та слабке інвестування технологій, відсутність зацікавленості фахівців у створенні науково-технічних інновацій, а також потреба у комплексній трансформації системи вищої освіти у країні та ін. Вирішення поставлених завдань потребує детального визначення сутності поняття «інтелектуальний капітал» та формування бачення його складових, що сприятимуть зростанню інноваційного розвитку регіонів країни.

Дослідження категорії «інтелектуальний капітал» розпочалось у XX ст., однак на сьогоднішній день існує достатнє розмаїття визначень та підходів до даного терміну. Вперше поняття «інтелектуальний капітал» запропонував Дж.К. Гелбрейт у 1969 р. як визначення, яке включало інтелект людини [1]. Також вагомий внесок у першопочаткову теорію інтелектуального капіталу зробив Г. Беккер [2]. Аналізуючи визначення широкого кола дослідників, від давнини до сучасності, можна виділити категорії, з якими вчені ототожнюють поняття «інтелектуальний капітал» на різних етапах його розвитку (рис. 1).

Кожна із зазначених категорій утворюють єдину економічну цінність поняття та посилюють синергетичний ефект між собою, а їх взаємодія є результатом ефективного використання знань людини, її інтелекту та компетенцій, творчих здібностей та навичок.

Серед переважної більшості визначень поняття «інтелектуальний капітал», які надають вітчизняні та зарубіжні науковці, виділимо ті, які найбільш глибоко висвітлюють категоріальні аспекти цього поняття (табл. 1).

Враховуючи наведені твердження поняття, погоджуємось із думкою таких вчених та вважаємо, що інтелектуальний капітал – це комплексне поняття,

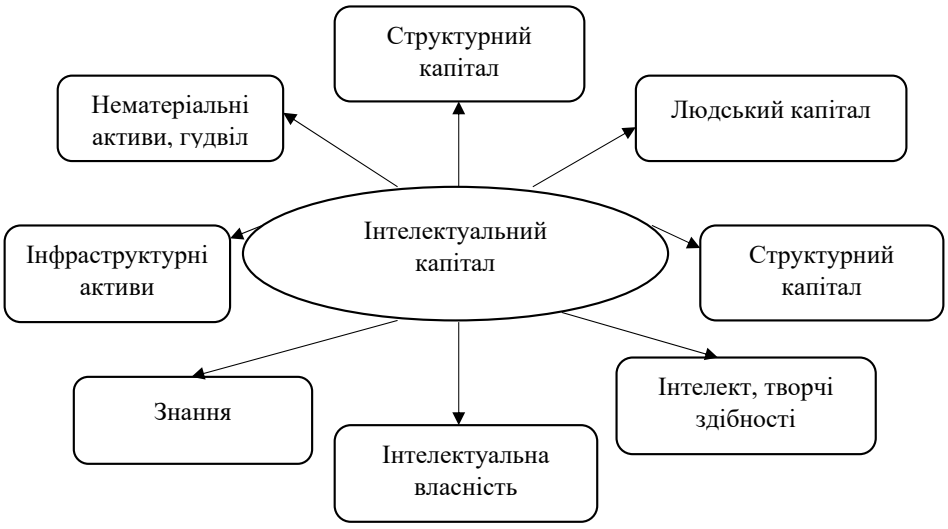

Рис. 1. Термінологічний підхід до визначення поняття «інтелектуальний капітал»

Таблиця 1

Семантичний аналіз сутності поняття «інтелектуальний капітал»

Дослідники	Визначення категорії
Т. Стюарт [3]	Інтелектуальний капітал – це сума знань всіх робітників компанії, яка забезпечує її конкурентоспроможність
В. Школа [4]	Інтелектуальний капітал – це комплекс можливостей учасників виробничого процесу використовувати набуті знання та вміння для створення інноваційних продуктів, сприяючи розвитку національної економіки та взаємопов'язаних нематеріальних ресурсів
Г. Житченко [5]	Інтелектуальний капітал розглядається як накопичення наукових, теоретичних і практичних знань людства, суспільства про відповідні дії, процеси, проблеми, вирішення
О. Бутнік-Сіверський [6]	Інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості).
О. Кендюхов [7]	В інтелектуальному капіталі вбачаються інтелектуальні ресурси: «інтелектуальний капітал – це здатні створювати вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектом, а також інтелектуальними продуктами, створеними самостійно або залученими як засоби створення нової вартості».
Л. Мельник [8]	Інтелектуальний капітал – інтелектуальні здатності людей у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної праці
Д. Клейн і Л. Прусак [9]	Інтелектуальний капітал – це інтелектуальний матеріал, формалізований і зафіксований, який використовують для виробництва більш цінного майна.

яке характеризує інтелектуальну працю, забезпечує створення нових технологій та інновацій в суспільство, а також зростання загальноосвітнього рівня регіонів.

Сутність інтелектуального капіталу також проявляється у його складових, які складають єдину економічну цінність об'єкта та у сукупності посилюють інтелектуальний потенціал регіону. На рис. 2 розглянемо складові інтелектуального капіталу та їх внесок у регіональний розвиток.

Отже, формування та впровадження у регіональний розвиток усіх складових інтелектуального капіталу формує новий прогресивний рівень розвитку технологій, удосконалення економіки знань та створення інтелектуальних продуктів в регіоні. Саме тому важливо дослідити та визначити чинники, що впливають на формування та розвиток інтелектуального капіталу в регіоні. Серед чинників, що впливають на інтелектуальний капітал можна виділити наступні:

– наявність висококваліфікованої робочої сили, здатної до трансформації та адаптації до ринкових змін, належного формування засад впровадження інтелектуальних продуктів;

– створення нематеріальних активів, що є конкурентоспроможними на світовому ринку;

– наявність фінансово-інвестиційного капіталу, який забезпечить підґрунтя для інвестування у розвиток передових технологій та робочу силу регіону;

– систематичний розвиток і впровадження високих технологій у державі, їх комерціалізація та відтворення;

– наявність сучасної ринкової інфраструктури, яка стимулюватиме ринкові суб'єкти до впровадження нових технологій тощо.

В Україні ситуація з належним застосуванням інтелектуального потенціалу є на даний час негативною в першу чергу, через його нераціональне використання [10]: з 1000 патентів, зареєстрованих в Україні, у виробництві використовується тільки 5–6% (у той час, коли у Фінляндії, наприклад, реалізується 30% патентів); у розвинених країнах до виробничих процесів залучено до 80% науковців, в Україні – близько 1%. Не менш позитивною є ситуація із розвитком інноваційного сектору економіки: лише 15% промислових підприємств займається інноваційною діяльністю, і ця цифра майже не змінилася за останні десятиліття, тоді як у провідних країнах ця частка становить близько 50% і більше [11].

Варто зауважити, що нагромадження інтелектуального капіталу на регіональному рівні відбувається у процесах економічного розвитку саме за умов його реалізації. Саме тому важливо створити та забезпечити умови и механізми реалізації інтелектуального продукту в регіональний простір та застосовувати ефективно діючий науково-технічний потенціал в економіці країни.

Тому, стійке відтворення інтелектуального капіталу регіонів країни повинне містити сукупність взаємоузгоджених між собою заходів, а саме:

– створення ефективної системи державного фінансування щодо відтворення інтелектуального капіталу через надання спрощеного доступу до вищої освіти усім соціальним верствам населення з метою виявлення інтелектуального потенціалу регіону та подальшого його зростання;

– формування дієвої моделі взаємодії держави, бізнесу та населення для активізації соціального партнерства у сфері зайнятості та координації діяльності населення;

– ініціалізація створення інноваційних центрів для комерціалізації ідей та провадження прогресивних технологій у економіку країни тощо.

Рис. 2. Складові інтелектуального капіталу та їх внесок у регіональний розвиток

Інноваційна діяльність є одним з основних компонентів як регіонального розвитку, так і розвитку країни загалом, а інтелектуальний капітал є вагомим рушієм прогресу технологій та впровадження інтелектуальних продуктів в регіоні. Враховуючи залежність інноваційної діяльності регіонів від інтелектуального капіталу визначимо їх взаємозв'язок між собою та результати діяльності (рис. 3).

Отже, необхідною передумовою забезпечення інноваційного розвитку регіону є формування його інтелектуального капіталу, як основи створення ефективної та якісної системи підтримки інноваційних зусиль підприємств та регіонів.

Висновки. Таким чином, успішне створення та просування інтелектуального капіталу у регіональному просторі стає ключовим фактором для стимулювання інноваційного розвитку в регіоні. Перехід до інноваційної регіональної економіки можливий лише за умови максимально ефективного використання інтелектуальних ресурсів, знань та компетенцій суспільства, а також сучасних технологій та інформаційних ресурсів.

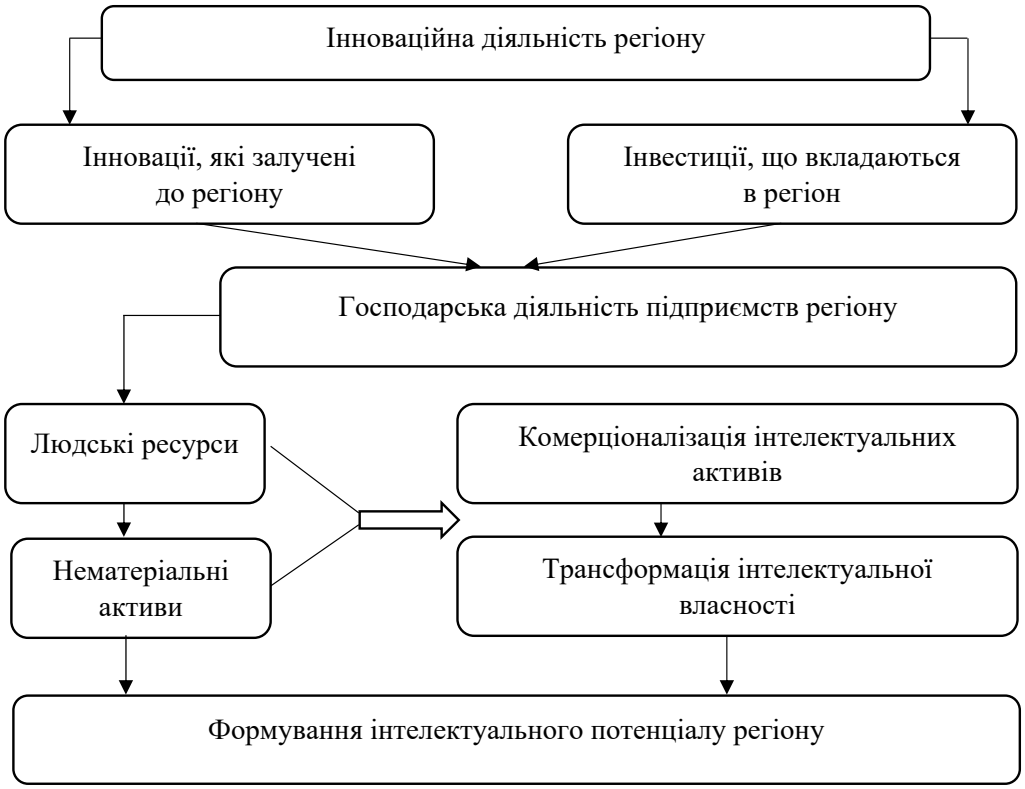

Рис. 3. Взаємозв'язок розвитку інтелектуального капіталу в регіоні та інноваційної діяльності

Список використаних джерел:

1. Гадзало А.Я. Значення інтелектуального потенціалу в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК: міжнар. наук.-виробн. журнал*. 2006. № 8. С. 138–142.

2. Мойсеєнко І.П. Управління інтелектуальним потенціалом / І.П. Мойсеєнко : монографія. Львів : Вид-во "Аверс", 2007. С. 142–149.

3. Stewart T.A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations / T.A. Stewart // Doubleday: Currency. 1997. № 8. P. 184–194.

4. Школа В.Ю. Економічне обґрунтування ролі інтелектуального капіталу у формуванні інноваційної економічної системи. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3. Т. 1. С. 72–78.

5. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко та ін.; За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. Київ : Вища шк., 1994.

6. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект) / О. Бутнік-Сіверський. *Інтелектуальний капітал*. 2002. № 1. С. 16–27.

7. Кендюхов О. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства: автореф. дис. … докт. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (переробна промисловість)». Донецьк, 2007. 31 с.

8. Економіка підприємства. Підручник за загальною редакцією д.е.н. проф. Л.Г. Мельника. Суми : ВТД "Університецька книга" 2004.

9. Україна у вимірі економіки знань. [В. М. Геєць, В.П. Александрова, Ю.М. Бажал, Д.П. Богиня, А.М. Гуржій] ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. Київ : Основа, 2006. 588 с.

10. Терон І.В. Інтелектуальний капітал як основне джерело багатства в постіндустріальному суспільстві. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. № 7. С. 90–94.

11. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах у 2018-2019 роках. Державна служба статистики України: сайт. 2020. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html

References:

1. Gadzalo A. (2006). The value of intellectual potential in the context of the deepening of European integration processes. *Economy of agricultural industry: international.* № 8. P. 138–142.

2. Moiseyenko I. (2007). Management of intellectual potential / I.P. Moiseyenko: monograph. Lviv: "Avers" Publishing House, 2007. P. 142–149.

3. Stewart T. (1997). Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations. *Doubleday: Currency*. № 8. P. 184–194.

4. Schola V.(2011). Economic justification of the role of intellectual capital in the formation of an innovative economic system. *Marketing and management of innovations*. 2011. No. 3. Vol. 1. P. 72–78.

5. G. Klimko, V. Nesterenko, L. Kanishchenko (1994). Basics of economic theory: political economic aspect: Textbook / G.N. Klimko, V.P. Nesterenko, L.O. Kanishchenko and others; Under the editorship G.N. Klymka, V.P. Nesterenko K.: Higher school.

6. Butnik-Siverskyi O. (2002). Intellectual capital (theoretical aspect) / O. Butnik-Siverskyi. *Intellectual capital*. № 1. P. 16–27.

7. Kendyukhov O. (2007). Organizational and economic mechanism of management of the intellectual capital of the enterprise: autoref. thesis ... Dr. economy Sciences: spec. 08.00.04 «Economics and enterprise management (processing industry)». Donetsk, 2007. 31 p.

8. L. Melnyk (2004). Enterprise economy. Textbook according to the general edition of D. en. Prof. L.G. Melnyk. Sumy: VTD «University Book» 2004.

9. V. Geets, V. Aleksandrova, U. Bazhal, D. Boginya, A. Gurzhii (2006). Ukraine in terms of the knowledge economy. Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: Osnova, 588 p.

10. Theron I. (2007). Intellectual capital as the main source of wealth in post-industrial society. *Formation of market relations in Ukraine*. № 7. P. 90–94.

11. Use of information and communication technologies at enterprises in 2018-2019. (2020). State Statistics Service of Ukraine: website. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html

INTELLECTUAL CAPITAL AS A FACTOR IN THE GROWTH OF THE REGION'S INNOVATION POTENTIAL

The paper examines the theoretical foundations of the concept of "intellectual capital" and reveals its relationship with the innovative development of the region. It was determined that a significant prerequisite for Ukraine's entry into the world economic space is the formation of an effective innovation model that must meet modern global requirements and serve as an important basis for reproducing all processes of the country's economic development. The main factors of innovative development of the regional economy are determined. A terminological approach to defining the concept of "intellectual capital" is given. A semantic analysis of the essence of the concept of "intellectual capital" was carried out and those that most deeply highlight the categorical aspects of this concept were highlighted. It was determined that intellectual capital is a complex concept that characterizes intellectual work, ensures the creation of new technologies and innovations in society, as well as the growth of the general education level of the regions. It is noted that the formation and implementation of intellectual capital at enterprises requires complex efforts of the state to overcome the technological and organizational backwardness of most regions. The components of intellectual capital are given and their contribution to regional development is determined. It was determined that the formation and implementation of all components of intellectual capital in the regional development forms a new progressive level of technology development, improvement of the knowledge economy and the creation of intellectual products in the region. The measures contributing to the sustainable reproduction of the intellectual capital of the country's regions are specified. It has been proven that innovative activity is one of the main components of both regional development and the development of the country in general, and intellectual capital is a significant driver of technological progress and the introduction of intellectual products in the region. Taking into account the dependence of the innovative activity of the regions on intellectual capital, their relationship between each other and the results of the activity are determined.

Key words: *intellectual capital, regional development, innovative potential, efficiency, innovative development model.*